

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 16.06.2022
Revizyon Talebi: 12.10.2022
Son Revizyon: 20.10.2022
Kabul: 26.10.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Örtbas Edilmiş Mizojini*: Imposter Fenomeni, Korumacı Cinsiyetçilik ve Cam Tavan Sendromu

Internalized Misogyny: Imposter Phenomenon, Benevolent Sexism, and Glass Ceiling Syndrome

Mehmet Fatih IŞIK¹

Öz

Kadın düşmanlığı ya da nefreti olarak bilinen mizojini, evrensel bir tarihi geçmişe sahiptir. İlk uygarlıklardan modern sanayi toplumlarına kadar neredeyse bütün toplumlarda cinsiyetçilik ve cinsiyet eşitsizliği görülmüştür. Görülen bu eşitsizlikler ve ayrımcılıklar erkekler lehine kolaylaştırıcı bir rol oynarken; kadınlar açısından ise negatif bir rol oynamıştır. Yani cinsiyetle ilgili olan eşitsizlikler erkek egemen anlayış olarak tanımlanan ataerkil sistemi güçlendirmenin yanında aynı zamanda erkeklerin kadından üstün olduğunu meşrulaştırma işlevini de görmüştür.

Cinsiyet eşitsizliğini doğuran ve bunu kadınlar için dezavantajlı kılan birçok faktörden söz etmek mümkündür. Kadının aleyhine işleyen bu dezavantajlı faktörlerin nihai hedefleri ise, kadını erkek karşısında ikincil kılmak, toplumda pasifize etme ve erkek hegemonyasına boyun eğme amacı gütmektedir. Eril anlayış bu amacına ulaşmak için de her tür aracı kullanmaktadır. Bu araçlardan bazıları da "imposter fenomeni", "korumacı cinsiyetçilik" ve "cam tavan sendromu"dur. Bu çalışmada sözü edilen araçların nasıl bir mizojinik tutum ve algı doğurduğu tartışılacak ve çalışmanın sonuç kısmında da tarihsel süreç dikkate alındığında toplumlarda yaşanan mizojini tutumuna karşı feminist bilincin önleyici bir işleve sahip olup olmayacağı kritize edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Mizojini, Cinsiyet, Erkek, Kadın, Korumacı Cinsiyetçilik, Imposter Fenomeni

Abstract

Misogyny, also known as sexism or bigotry, has a universal historical background. From the first civilizations to modern industrial societies, sexism and gender inequality have been seen in almost all societies. These inequalities and discriminations have a facilitating role that favors men while playing a negative role for women. In other words, gender-related inequalities have not only strengthened the patriarchal system identified with a male-dominated understanding but also have served to legitimize the superiority of males over females in terms of gender.

Many factors can be mentioned that cause gender inequality and disadvantages for women. The ultimate goals of these disadvantageous factors that work against women follow the philosophy of making women subordinate to men, pacifying them in society, and placing them under the hegemony of men and use all kinds of tools to achieve these goals. Some of these tools are the imposter phenomenon, benevolent sexism, and glass ceiling syndrome. This study will discuss the types of misogynistic attitudes and perceptions these tools cause, and the conclusion section of the study will critique whether the feminist consciousness can have a preventive function against the misogynistic attitudes experienced in societies by considering the historical process.

Keywords

Misogyny, Gender, Male, Female, Benevolent Sexism, Imposter Phenomenon

* Bu kavramsallaştırmayı kadına karşı olan açık ve örtük olumsuz tutumları belirgin kılmak anlamında kullanıyorum. Ayrıca paralel çalışmalarda da bu bağlamın dikkate alınarak kullanılmasını öneriyorum.

¹ **Sorumlu Yazar:** Mehmet Fatih Işık (Dr. Öğr. Üyesi), Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Muş, Türkiye. E-mail: mf.isik@alparslan.edu.tr ORCID: 0000-0003-4766-2573

Atf: Işık, M.F. (2022). Örtbas edilmiş mizojini : İmposter fenomeni, korumacı cinsiyetçilik ve cam tavan sendromu. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 99–110.<https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1131651>

1. Giriş

Cinsiyet konusunda yaşanan tartışmalar kadim bir geleneğe sahiptir. Yaşanan tartışmalar beraberinde cinsiyet eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları da kaçınılmaz hale getirmiştir. Tarihin her döneminde görülen toplumlarda az ya da çok kadınlar ve erkekler arasında çeşitli nedenlere bağlı olarak cinsiyet eşitsizliklerinin yaşandığını ifade edebiliriz. Yaşanan eşitsizliklerin çoğunlukla kadınlara dönük olarak gerçekleştiğini ve bunun kadına karşı nefret ve düşmanca birtakım düşünceler üreterek mizojinik bir raddeye vardığı söylenebilir.

Cinsiyet ve onunla ilgili yaşanan tartışmalar; buzdağının sadece görünen kısmıdır, oysa gerçekte görünmeyen kısım birçok olumsuz tutum ve algıyı barındırmaktadır. Örneğin; kadının erkek karşısında ikincil olarak görülmesi, erkeğin sürekli kadını buyruğu altında tutuma çabası, cinsiyet rollerine ait olan bütün olumsuz kalıpyargıların kadınlara anılması, namus olgusunun kadınlara bütünleşmesi veya kadının rasyonel bir varlık olup olmadığı tartışmaları gibi. Ayrıca kadına yönelik olarak birçok örtük tutum ve algının nasıl örtük bir biçimde yaşandığını ve var olan eril sistemi nasıl meşru kıldığını *Gizli Sayılar (Hidden Figures)* gibi film ve “mansplaining”¹ ve “ataerkil pazarlık”² benzeri kavramlar önemli bir işlev görmektedir.

“Örtbas Edilmiş Mizojini” adlı bu çalışmada, “korumacı cinsiyetçilik”, “imposter fenomeni” ve “cam tavan sendromu” gibi kavramlar kullanılarak oluşturulan örtük mizojinik tutumları irdelemek ve bunların toplumsal yapıda kadınlar için meydana getirdikleri eşitsizlikleri, önyargıları ve ayrımcılıkları tartışmaktır. Bu alanlarda yaşanan toplumsal eşitsizlikleri tartışırken öncelikle bu kavramların ne oldukları tanımlanacak ve ardından bunların yarattığı mizojinik tutumların sonuçları tartışılacaktır.

2. Imposter Phenomenon (Sahtekarlık Fenomeni)

İlk kez Pauline Rose Clance ve Suzanne Imes adlı ABD’li psikologlar tarafından 1978 yılında kullanılan ve Türkçe’ye “sahtekarlık fenomeni” olarak tercüme edilen “*Imposter Phenomenon*” öz olarak, kişinin başarısını içsel koşullardan ziyade dışsal koşullara bağlı olarak açıklama anlamında tanımlanan ve genellikle kadınların durumlarını belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Clance ve Imes’e (1978) göre başarılı olan kadınların bu başarılarını kendi yeteneklerine ve performanslarına göre değil, tesadüf ve şans gibi dışsal koşullara göre açıkladıklarını ve buldukları pozisyonlara hak ederek gelmediklerini düşündüklerini ifade ederler. Sözü edilen psikologlar bu

¹ Kavram Amerikalı yazar ve feminizm, mekan ya da çevre gibi konularda çalışmaları bulunan Rebecca Solnit (1961-....) tarafından “*Erkekler Bana Birşeyleri Açıklıyor: Gerçekler Yollarına Çıkmadı*” adlı çalışmadan ilham alınarak kullanılmıştır. Kavram öz olarak bir erkeğin bir kadından daha fazla bilgiye sahip olduğu anlamına gelir ve bunun da gizli bir mizojinik tutum olduğunu ifade edebiliriz.

² Bu kavram Deniz Kandiyoti’ye göre sadece kadını ezen bir sistem değil, aynı zamanda kadına bazı korumalar ve imkânlar da vaat eden bir sistemdir. Örneğin; kadınlara “çalışmayacaksın ve her ihtiyacın görülecek, çocuklarına bakacaksın” gibi vaatlerin sunulması.

gözlem ve iddialarının gerçekle tutarlı olup olmadıklarını test etmek için de “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) adını verdikleri çalışmayı yaparlar. Clance ve Imes’in “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) araştırmasını kısaca şöyle özetleyebiliriz;

“*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) kavramı, tıp, hukuk, sosyal hizmet ve öğretim üyeleri başta olmak üzere çeşitli alanlarda çalışan yüksek başarıya sahip olan kadınların bu başarılarına yönelik olan tutum ve algılarını tespit etmek için kullanılan bir kavramdır. Clance ve Imes 150’den fazla başarılı ve entelektüel kadınıla yaptıkları bu çalışmada çok önemli veriler elde ederler. Clance ve Imes yaptıkları çalışmada akademik ve profesyonel başarılarına rağmen, sahtekarlık fenomenini yaşayan kadınların gerçekten başarılı olmadıklarına ve kendilerinin başarılı olduklarını düşünen herkesi kandırdıklarına inanmakta ısrar ettikleri sonucunu elde ederler. Bu nedenle Clance ve Imes sözü edilen çalışmada kadınların kazandıkları derecelere, akademik başarılarına, standart testlerde yüksek başarılarına ve saygın otoritelerden olumlu dönütler almalarına rağmen, bu kadınların içsel bir başarı duygusu yaşamadıklarına ulaşırlar. Aynı zamanda Clance ve Imes, çalışmalarında “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) durumunun yaşanmasında cinsiyet farkının etkili olup olmadığını da sorguladılar. Yapılan araştırma ve sorgulama sonucunda Clance ve Imes’e göre “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni), sadece kadınlarda değil, erkeklerde de görüldüğü tespit edildi. Ancak Clance ve Imes yaptıkları klinik araştırmalarında, fenomenin erkeklerde çok daha az sıklıkta meydana geldiğini ve kadınlara kıyasla çok daha az yoğunlukta olduğu sonucunu bulduklarını ifade ederler (Clance ve Imes, 1978:241-248). Aynı zamanda erkeklerin başarılarını içsel, istikrarlı yetenek faktörüne bağlama olasılığı çok daha yüksek iken, aynı durumdaki kadınların ise başarılarını şans veya çaba gibi geçici nedenlere bağlama eğiliminde bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla erkek ve kadın cinsiyetler arasında görülen bu algılama ve tutum şekli, toplumsal yapının cinsiyet algısıyla yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bu durumun kadınların hem kendileriyle hem de diğer kadınlarla ilgili düşük performans beklentileri ve toplumsal cinsiyet normu arasında güçlü bir ilintinin söz konusu olduğunu savunan Clance ve Imes’e göre, kadınlar yetkin olarak kabul edilmedikleri toplumsal cinsiyet rolü klişesini bir öz klişe haline getirerek bunu içselleştirdiklerini iddia eder (Clance ve Imes, 1978:241-248).

Toplumsal beklentiler ve toplumsal cinsiyet algısının sahtekarlık fenomeninin oluşmasında en temel ve en etkili faktör olduğu söylenebilir. Kadınların erkeklere kıyasla daha yoğun biçimde sahtekarlık fenomenine maruz kalmaları, kadınların erkeklerden daha az kabiliyetli ya da daha az yetenekli olmalarıyla ilişkili değildir. Bu durumun ortaya çıkmasında toplumsal cinsiyet algısının kadını ikincileyen tutumunun etkili olduğunu ileri sürebiliriz. Çünkü patriyarka kültürünün kadının her anlamda erkekten geri olduğu olumsuz tutumu çocuğa erken yaşlarda yani sosyalleşme sürecinde öğretilerek; bu durum

yani erkeğin kadından üstün olduğu savı rasyonelleştirmeye çalışılır (Clance ve Imes, 1978:241-248). Dolayısıyla Clance ve Imes'in çalışmasında ortaya çıkan çıkarımlardan da anlaşılacağı üzere; sahtekarlık fenomeni sosyalleşme sürecinde yani kültürel ve sosyal etkileşimler sonucunda sonradan ortaya çıkar. Sahtekarlık fenomeninin sosyalleşme sürecinde ve aile ile toplumun cinsiyetle ilgili rol ve tutumlarından kaynaklandığını ve beslendiğini savunan Clance ve Imes'e göre bireylerde ilerleyen yaşlarda cinsiyet rolleri ile kariyerlerinin gerektirdiği özellikler birbiriyle çeliştiği anda sahtekârlık fenomeni ortaya çıkar (Özdemir, 2015:11-12). Clance ve Imes başta olmak üzere sahtekârlık fenomeni alanında çalışan bütün araştırmacılar, bu olgu ile toplumun bireydeki beklentileri arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Toplumsal beklentiler ile bireyin beklentileri veya düşünceleri arasında tutarsızlık meydana geldiğinde ise birey oluşan rahatsız edici durumdan kurtulmak için sahtekârlık fenomenini kullanır. Yapılan araştırmalarda sahtekârlık fenomeninin hem kadın hem de erkek cinsiyetlerde var olduğu tespit edilmiş olup, bu fenomeninin erkeklere kıyasla kadınlarda daha belirgin ve yoğun biçimde yaşandığı görülmektedir. Çünkü Özdemir'in de ifade ettiği üzere kadınlar, sosyal hayatları ve kariyer yaşantıları tarafından bu korkularla yüzleştirilirken; erkekler sahtekârlık hislerine rağmen, başarılı olmaları hususunda çevrelerinden cesaretlendirici tepkiler almaktadırlar. Bu nedenle sahtekârlık fenomeni, kadınların başarıya dönük potansiyelleri önünde ciddi bir engel oluştururken, erkeklerin kariyerlerinde ise büyük çaplı ve ciddi olumsuzluklara yol açmadığı ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2015:16). Toplumsal bakış açısıyla yapılan ve bireylerin sahip oldukları kimlik ve buldukları statü ile rol ilişkisi, sahtekârlık fenomeninin bireylerin sahip oldukları sosyal kimlikle ve içinde buldukları toplumsal yapıyla güçlü bir ilintiye sahip olduğu ve bu bağlamın bireylerde (çoğunlukla kadınlarda), sahtekârlık fenomeni duygusu riskini güçlendirdiğini desteklemektedir (Özdemir, 2015:34; Karaman, 2020:1).

Netice itibarıyla Clance ve Imes'in literatüre kazandırdıkları *Imposter Phenomenon* (Sahtekârlık fenomeni) çalışması göstermektedir ki bu durumu yaşayan insanlar, ortaya koydukları başarıları içselleştirmedikleri gibi aynı zamanda kendilerini sahtekâr olarak algıladıkları ve sahtekârlıklarının ortaya çıkmasında da ciddi derecede bir kaygı ve korku yaşarlar. Clance ve Imes yaptıkları çalışmada sahtekârlık fenomeninin kadın ve erkek bireylerde görülen bir durum olmakla beraber, bu olguya en fazla kadınların maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu olgunun erkeklerle kıyaslandığında kadınlarda daha yoğun olarak görülmesinde kuşkusuz birçok faktör rol oynamakla beraber, toplumun cinsiyet algısının, patriyarka kültürünün kadın tutumunun ve toplumda kadınlara ilgili olan ikincil algılama düşüncesinin daha belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Son olarak; *Imposter Phenomenon* (Sahtekârlık fenomeni) olgusunun çoğunlukla kadınlarda yaşanan bir sorun olarak karşımıza çıkmasında ve kadınlarla anılmasında, bazı uzmanların bu olguyu "okumuş kadın sendromu", "başarılı bir kadın olduğum için özür dilerim sendromu" olarak tanımlamalarından da erkek egemen anlayış olan ataerkil kültür bilincinin önemli bir rol oynadığını söylemek gerekir.

3. Korumacı Cinsiyetçilik Kavramı ve Mizojiniyle Olan İlişkisi

Cinsiyet (*sex*) kavramı, genetik yönden erkek ve kadınlar arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklar olarak tanımlanan ve bu niteliklerin de bireye doğuştan verildiği savına dayanan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Biyolojik kaynaktan beslenen cinsiyetle ilgili bu tanımlama, beraberinde toplumsal sosyalleşme sürecinde ortaya çıkan; bireyin cinsiyetine uygun olan kimlik edinme ve davranış stereotiplerini tanımlamak için kullanılan toplumsal cinsiyetin (*gender*) önemini de ortaya çıkarır. Çünkü Judith Butler'ın da ifade ettiği üzere toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa ediliyor olması, cinsiyetli bedenin bütünüyle kültürel yapının faktörleri tarafından sürekli ve performatif bir biçimde inşa edildiği sonucuna varılır (Butler, 2018:50). Dolayısıyla bu durum toplumların kadın ve erkek cinsiyetlerle ilgili olan tutumlarını ve algılarını da beslemekte ve şekillendirmektedir. Toplumsal yapının beslediği bu felsefi yaklaşımın cinsiyetlere ama özellikle de kadın cinsiyetine dönük olan düşüncenin yol açtığı sonuçlar gelecek pasajlarda daha ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

Erkek egemen anlayış olarak tanımlanan ataerkil kültür, kadınları erkekler karşısında ikincil gören ve ötekileştiren bir kültür zihniyetine sahiptir. Bu zihin kodlarının hakim olduğu bir dünyada, sahip olduğu başarıları ve bulunduğu sosyal statüyü kendi kabiliyet ve mücadelesinin sonucu olarak görmeyen ve başkalarını aldattığını düşünerek bu durumu sahtekarlık fenomeni olarak kabul eden kadının, adına korumacı cinsiyetçilik denilen konuda da örtbas edilmiş bir mizojinik tutum yaşadığı ifade edilebilir.

Peter Glick ve Susan Tufts Fiske tarafından literatüre kazandırılan “Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik” (Ambivalent Sexism) kuramı, eril olanın her tür kurumsal yapı üzerindeki egemen gücü ile dişil olanın kişilerarası duygusal ilişkilerde erkeği kadına bağımlı kılma ve kadını erkek karşısında güçlü hale getirme anlamına gelen dyadic gücünün³ bir arada bulunma olarak tanımlanan bir kuramdır. Kuram içinde hem erkek karşısında kadını olumsuzlayan ve öteki olarak kodlayarak cinsel bir objeye indirgeyen anlamına gelen *düşmanca cinsiyetçilik*’i (hostile sexism) hem de erkek egemen kültürün somutlaşmış hali olan ataerkil kültürün kadına karşı buyurgan ve katı olan yaklaşımını daha nazik ve şefkat içeren bir tutumla gösterme olarak tanımlanan *korumacı cinsiyetçilik*’i (benevolent sexism) barındırmaktadır (Ayan, 2014:147-156). Bu bağlamda hem *düşmanca cinsiyetçilik* (hostile sexism) hem de *korumacı cinsiyetçilik* (benevolent sexism), erkek egemen kültürün kadınla ilgili olan olumsuz cinsiyet algısının çeşitli faktörler veya düşünceler yoluyla manipülasyona uğradığı ve kadının onurunu ve değerini olumsuzlayan bir tutum olarak karşımıza yeniden çıktığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla içinde mizojinik bir düşünce ve tutum

³ Dyadic güç kavramı, başkasının ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olmak ve kendisinin varlığına gereksinim duyulan konumda olmak anlamına gelmektedir (Yağmurcu, 2015:43). Dolayısıyla erkek egemen anlayışın hakim olduğu toplumlarda erkek sahip olduğu politik, sosyal ve ekonomik ayrıcalıklardan dolayı kadından daha güçlü bir konuma sahipken, dyadic gücü ise, erkek ve kadın arasındaki romantik ilişkilerde kadını erkek karşısında daha güçlü hale getirerek erkeği kadına bağımlı hale getirir (Ayan, 2014:149).

barındıran *düşmanca* ve *korumacı cinsiyetçilik*'in her ikisi de çeşitli araçlar yoluyla makyajlandığı için feminist bilinçten uzak olan çoğu kadın tarafından onurlandırıcı bir durum olarak algılanmaktadır. Oysa gerçekte ise bunun tam tersi bir durum sözkonusudur. Çünkü kadınları birtakım kalıpyargısal tutum ve normların kabul ettiği rollerde görmek, kadınlara karşı olumlu duygular besleyen, yardımseverlik veya samimiyet gibi davranışlara sahipliği belirtmek için kullanılan korumacı cinsiyetçilik; kadınları daha narin, sevecen, ahlaklı olduğuna yönelik olumlu duygu ve düşüncelerle izah etmesi ise; bireyde kadına karşı olumlu bazı duygular uyandırır da, bu durumun var olan mizojinik tutumları ve düşünceleri gizlemekten başka bir şey olmadığını ileri sürebiliriz (Alparslan, 2022:111).

Korumacı cinsiyetçiliğin *ataerkillik* (paternalism), *cinsiyetlerarası farklılaştırma* (gender differentiation) ve *heteroseksüellik* (heterosexuality) olmak üzere üç alt bileşen altında sınıflandırılabilir. Ataerkillik bileşeni kadınların fiziksel bakımdan erkeklerden daha zayıf oldukları için erkekler tarafından korumaya alınmaları gerektiğini ifade ederken; cinsiyetlerarası farklılaştırma bileşeni de kadınlarla ilgili olan biyolojik farklılıklar (annelik, eş olma veya ahlaki duyarlılık vb) hakkındaki kalıp yargılara işaret eder. Heteroseksüellik bileşeni ise kadınların cinsellik yoluyla erkekler üzerinde bir güç oluşturduğunu ve erkeklerin cinsellik arzusundan dolayı kadınlara yakınlık gösterdiği durumunu anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Eagly, 1987 ve Eagly ve Wood, 1999'den akt. Sakallı, 2003:1-20). Korumacı cinsiyetçiliğin alt bileşenlerinin tamamı her ne kadar görünüşte kadınla ilgili olumlu duygu uyandıran şefkat, nazik veya zarif gibi nitelikleri öne çıkartsa da özünde örtük bir mizojinik tutum barındırmaktadır. Zira korumacı cinsiyetçilik, erkek karşısında kadını pasif ve dezavantajlı gösteren cinsiyet eşitsizliği ile örtük olarak gerçekleşen düşmanca tutumdan başka bir şey değildir. Ayrıca Glick ve Fiske'in de ifade ettikleri gibi kadının saf, güçsüz olmasının sonucu olarak kollanıp yüceltilmesi gerektiği anlamına gelen korumacı cinsiyetçilik, görünüşte ifade ettiği kavramlar olumlu tutumlar barındırmasına rağmen gerçekte ise; erkek egemen otoriteyi baskın kurma anlamına gelen ataerkil kültürü rasyonel kılan ve erkeğin kadından daha üstün bir varlık olduğunu savunan bir cinsiyetçilik türü olarak ortaya çıkmaktadır ve bu düşünce biçimi de gizil bir mizojinik tutumdur (Glick ve Fiske, 1996). Bu nedenle cinsiyetçilik algısı, bir toplumun cinsiyete yönelik olan tutumunun toplumsal yapının bütün kültürel bileşenleriyle desteklenmesi ve bu kültürel bileşenler tarafından beslenmesi anlamına gelir. Yani toplumun kadın ve erkek cinsiyetlere olan yaklaşımı, aynı zamanda cinsiyet tutumuyla eşdeğer bir felsefi düşünce zeminini yaratır. Bu bağlamda korumacı cinsiyetçilik ve onun alt bileşenlerinin kadınların geleneksel cinsiyet rollerini kabul etmelerini kolaylaştırdığını, patriyarkanın yaratmak istediği toplumsal yapıyı meşrulaştırdığını ve kadını olumsuzlayan ve pasifize eden zihniyeti sürdürmeye dönük çabalara hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla toplumsal yapı ve onun araçları kadını pasifize etme ve ikincil görme eğilimi üzerine kurulu olduğu gibi hem korumacı cinsiyetçiliğin hem de Deniz Kandiyoti'nin kavramsallaştırdığı

“ataerkil pazarlık”ın sistemi meşrulaştırmakla kalmadığını aynı zamanda topluma hakim olan olumsuz kadın algısının devamına hizmet ettiğini de söylemek mümkündür.

Sakallı, Glick ve Fiske’e gönderme yaparak korumacı cinsiyet tutumuna sahip olan erkeklerin kadınları ikincil ve olumsuzlayan sistemi, bu yolla meşrulaştırdıklarını ve böylece de suçluluk duygusundan kurtulduklarını düşünür. Bu meşrulaştırma aynı zamanda Sakallı’ya göre kadına karşı olumsuz düşüncelere sahip olan erkekleri cinsiyetçi tutumlarla yüzleşmekten ve kadın mücadelesindeki kitlesel hareketlere katılmaktan da alıkoyduğunu ileri sürer (Sakallı ve ark., 2022: 105-130).

Kadınları kırılğan, hassas ve duygusal gibi birtakım kalıpsal yargılarla tanımlayarak, kadınların korunmaya ihtiyaçları oldukları inancını ortaya çıkardığını ve bu inancı güçlendirdiğini ifade eden Alparşlan; bu tutumların görünüşte olumlu ve iyi niyet duygusu uyandırır da, kadınlara dönük olan bu tutumların tehlikeli dezavantajlara sahip olduğunu öne sürer. Zira kadınların erkeklerce korunmaya ihtiyaç duydukları inancı, kadınları zayıf göstermenin yanında aynı zamanda erkeklerin kadınlar üzerindeki otoritesini de pekiştirmektedir (Alparşlan, 2022:113-114). Dolayısıyla korumacı cinsiyetçilik yoluyla cinsiyetçiliğin yarattığı olumsuzluk örtbas edilmeye çalışılmakta ve var olan cinsiyet eşitsizliğin farklı kısımler altında devam edilmesine hizmet edilmektedir (Montañés vd., 2013).

Netice itibarıyla korumacı cinsiyetçilik ve onun alt bileşenleri manipüle edici bir kamuflej yolla, mizojinik tutum ve algılama kültürünü barındırmakta ve ataerkil kültür bilincini desteklemektedir.

4. Cam Tavan Sendromu

Değişen dünya ve gelişen sanayi toplumları beraber iş yaşamında da değişmelere ve çeşitli hareketlenmelere yol açtı. Bu değişimlerin başında da kadınların kamusal ve iş alanlarına daha fazla katılmaları ve görünür olmaları gelmektedir. Kadınların daha fazla kamusal ve iş alanında görünür olmaları beraberinde kadınlar için dezavantajlı bazı sonuçları da kaçınılmaz kıldı. Aldıkları eğitim ve sahip oldukları deneyimler bakımından nitelikli olsalarda, iş yaşamında üst düzey pozisyonlara gelmeleri veya ulaşmaları erkeklerin çok gerisindedir. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında birçok etken söz konusudur. Özellikle erkek egemen bir dünyada kadın, çalışma hayatının her alanında yani toplumsal, siyasi ve ekonomik alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, patriyarkanın yarattığı ve kadını bir birey olarak yok sayan iktidar anlayışına maruz kalmaktadır. Bu bağlamda mesleklerin dahi cinsiyetlendiği baskın bir patriyarkal kültürün yarattığı toplumda, kadın her tür ayrımcılıkların ve eşitsizliklerin birer engelleyici unsur olarak rol oynadığı etkenleri deneyimlenmek zorunda bırakılmaktadır (Utma, 2019:44). Bu etkenlerden biri de literatüre cam tavan sendromu olarak geçen kariyer bariyeridir.

“*Cam Tavan Sendromu*” kavramı Hymowitz ve Schellhardt tarafından 1970 yılında literatüre kazandırılmış bir kavramdır. Kamu ya da özel kurumlarda üst düzey görev ve pozisyonlara gelmek için mücadele eden kadınların bu süreçte karşılaştıkları engeller olarak tanımlanmaktadır. Ya da belli pozisyonlara gelen kadınların daha da üst kademelere terfi edilmesinin önüne geçmek için bir araç olarak kullanılan görünmez engeller olarak da ifade edilmektedir (Doğan, 2014:22). Başka bir deyişle kadınların başarılarını ve niteliklerini dikkate almadan iş dünyasındaki yönetim mekanizmasının üst kademelerine ulaşmalarını engelleyen görünmez ve kadına karşı duyulan olumsuz tutum ve algının oluşturduğu ya da Cotter’ın ifadesiyle “*azınlıkları ve özellikle kadınların yeteneklerini ve başarılarını göz ardı ederek örgütlerin üst kademelerine çıkmalarını engelleyen kırılmaz ve görülmeyen yapay bariyerler*” olarak tanımlanan bir metaforudur (Doğan, 2020:13). Cam tavan sendromu, fiziksel bir engel olarak değil, birtakım kalıpsal yargı ve olumsuz kanılardan meydana gelen tutumsal engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kalıpsal yargı ve tutumların temel amacı ise kadınların kariyer ve statü bakımından yukarıya doğru ilerleme hareketliliğini durdurmaktadır (Utma, 2019:50). Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken ise, cam tavan sendromunun yaşandığı alan farkı olmaksızın politika, eğitim, sosyal veya ekonomik alanlarda yarattığı cinsiyet eşitsizliğidir (Wirth, 2001:1).

Yapılan tanımlamalarda da anlaşılacağı üzere, iş hayatında kadına yönelik olarak beslenen tutum ve algı beraberinde cinsiyet ayrımcılığını da doğurmaktadır. Yani “*cam tavan sendromu*” olarak tanımlanan sendrom, kadınla ilgili yaşanan cinsiyet ayrımcılığından başka bir şey değildir. Kadına yönelik yaşanan bu ayrımcılık toplumsal yapının bileşenleri ve özellikle de kamusal alanda kadının görünürlüğünün önüne geçmek için mücadele eden eril egemen zihniyet tarafından desteklenmektedir. Dolayısıyla “*cam tavan sendromu*” kadınla ilgili örtbas edilmiş olan mizojinik tutumun bir başka türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu sendrom yoluyla kadının sahip olduğu yeteneklerinin önüne geçilerek, onun iş hayatında yaratacağı başarılar da engellenmekte ve erkeklerle rekabet etmeleri de durdurulmuş olur. Bu durum ise patriyarka kültürünün kadına karşı her zaman pasifleştirici ve düşmanca bir tutum içinde olduğunun en somut epistemik verilerindedir.

“*Cam tavan sendromu*” nun kadınla ilgili yol açtığı çeşitli eşitsizliklerden söz etmek mümkündür. Bunlar, meslekte ilerleme, alınan ücret ve yönetime eşit katılmama gibi çeşitli konularda yaşanan ayrımcılıklar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların kadının aleyhine olacak şekilde nasıl gerçekleştiğini çok kısaca şöyle izah edebiliriz: Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan araştırmalarda, benzer eğitim ve tecrübeye sahip olan ve aynı iş pozisyonunda çalışan kadın ve erkek çalışanlardan kadının genellikle erkekten daha düşük ücret aldığı ortaya çıkmıştır. Kadının aleyhine yaşanan ücret eşitsizliği sorununun özel sektör iş alanında daha yoğun olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Benzer durumun yine kadının aleyhine olmak üzere meslekte ilerleme ve yönetimde söz

sahibi olma konularında da yaşandığını ifade edebiliriz (Doğan, 2020:14-15). Kadınla ilgili yaşanan bu ayrımcılıkların ve eşitsizlerin kaynağında toplumun ve özellikle patriyarkal egemen kültürün kadın algısıyla yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Yani; erkek karşısında kadını olumsuzlayan, ikincil gören ve yetenekten yoksun olduğu şeklindeki düşünceler, bu ayrımcılık ve eşitsizliklerin ortaya çıkmasına imkan vermektedir. Dolayısıyla sözü edilen etkenler ekseninde kadına atfedilen ve gerçekle bağdaşmayan zihniyet, meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. “*Cam tavan sendromu*” nun da bunda kolaylaştırıcı bir rol oynadığı söylenebilir.

Kadının iş hayatında çeşitli pozisyonlara gelmesini engelleyici ve görülmeyen bir güç olarak anlaşılan “*cam tavan sendromu*”, çoğunlukla erkeklerin kadınlara yönelik olarak sahip oldukları mizojinik tutumlarının sonucu olarak görülse de, bu sendromun yarattığı sonuçlarda kadının da kadına karşı olan tutumu da önemli bir rol oynamaktadır. Kadının bu sendromla karşı karşıya kalmasında adına “*kraliçe arı sendromu*” denilen ve kadınların birbirini yönetimde kabul etmemeleri olarak tanımlanan durumun da etkili olduğunu söylemek mümkündür (Örücü ve diğ, 2007:117-135). Dolayısıyla cam tavan sendromunu ortaya çıkaran ve bunun sürdürülmesini sağlayan; erkek ve kadın yöneticiler tarafından konulan engeller, kişinin kendi kendine koyduğu engeller ile bireysel ve toplumsal birçok faktörden söz etmek mümkündür (Utma, 2019:51). Bu bağlamda eril egemen zihniyetin kadına karşı yarattığı ayrımcılık ve önyargı kültürüne kadının da hemcinslerine karşı destek verdiklerini ifade edebiliriz. Bu tartışma ve çıkarımlar, feminist bilince sahip olmanın önemini tekrar tekrar ortaya çıkarmaktadır. Elbette burada adalet duygusuyla beslenen ve herhangi bir grup ya da sınıf ayrımcılığı gözetmeyen bir feminist bilinçten söz ediyoruz.

5. Sonuç ve Tartışma

Kadın nefreti ya da düşmanlığı olarak bilinen mizojininin eylemsel, düşünsel ve epistemik bir sorun olarak neredeyse her toplumda görüldüğü söylenebilir. Mizojini kültürünün hakim olduğu toplumlarda cinsiyet eşitsizliğine yol açan bütün araçlar ya da bileşenler kadının aleyhine olacak şekilde kurgulanır. Yani erkek egemen anlayışın cinsiyetler için uygun ve doğru olarak kabul ettiği kimlikler evrensel kimlikler olarak kabul görür. Cinsiyetle ilgili olan bu kimlik dayatmaları ise, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü daha da güçlü hale getirdiğini söyleyebiliriz.

Çalışma boyunca ele alınıp tartışılan “*imposter fenomeni*”, “*korumacı cinsiyetçilik*” ve “*cam tavan sendromu*” meselelerinde de anlaşılacağı üzere; kadını erkek karşısında ikincil kılma, erkek hegemonyasını hakim kılma ve kadına karşı mizojinik bir tutumun varlığı sözkonusudur. Dolayısıyla erkek egemen anlayış olan ataerkilliğin, kadına karşı sürekli buyurgan bir tutumla yaklaştığı ve onu ötekileştirici bir ayrımcılığa ittiği söylenebilir. Çalışmadaki tartışma alanı da bu zemin ve epistemik düşünce dikkate alınarak yapıldı.

Kadınlar toplumda varolmak ve kamusal alanda görünürlüklerini kabul ettirmek için Kandiyoti'nin ifadesiyle "*cinsiyetsiz*" bir kimliğe, daha doğru bir ifadeyle eril tahakkümün uygun gördüğü kimliğe sahip olmakla gerçekleştirebilirler. Çünkü Kandiyoti'ye göre erkek şerefının kadının eylemleriyle doğrudan ilintilendirildiği bir toplumda; kadınların kamusal alana katılmaları, prestij sahibi olmaları ve erkeklere kendilerini cinsel bir obje olarak takdim etmemeleri sonucunda mümkün olabilir (Kandiyoti, 2019:196). Kandiyoti'nin bu düşünceleri kadına karşı beslenen mizojinin farklı biçimlerde ortaya çıkmasından ve yine onun ifadesiyle "*ataerkil pazarlık*" epistemolojisinden beslenen bir felsefi düşünceden başka bir şey değildir. Bu nedenle kadına karşı beslenen ayrımcılık, cinsiyetçilik, ötekileştirme ya da daha başka başka olumsuzlukların tamamı çeşitli nedenler altında kamuflaj edilip meşrulaştırılsa da, bunlar açık ya da örtük bir mizojini düşüncesini ve kültürünü barındırmaktadır. Ayrıca korumacı cinsiyetçilik ve bileşenleri ile "*ataerkil pazarlık*", erkek egemen anlayışın kurguladığı sistemi meşrulaştırmaya ve onun devamını sağlamaya hizmet etmekten başka birşey de değildir.

Netice itibarıyla kadına karşı olan ayrımcılık, ötekileştirme ve mizojinik tutum ve algı, evrensel bir tarihi geçmişe sahiptir ve bu durumun günümüz modern toplumlarında da farklı araçlar ("*imposter fenomeni*", "*korumacı cinsiyetçilik*", "*cam tavan sendromu*" vb.) yoluyla devam ettiği söylenebilir. Kadınlara ilgili olan bütün bu olumsuz düşünce ve davranışlara karşı cinsiyet eşitliğini hiçbir özel nitelik ve şart gözetmeksizin destekleyen bir feminist bilinç mücadelesi vermek ve yaratmak, sorunun çözümü için en önemli alternatiflerden biridir. Dolayısıyla feminist bilincin birey düşüncesinde ve toplumda hakim kılınmasıyla bir cinsiyetin diğerinden üstün olduğu epistemik düşünce yerini cinsiyet eşitliğinin siyasal, sosyal ve kültürel olarak sağlandığı bir yapıya bırakma ihtimali ortaya çıkacaktır. Çalışmayı feminist bilincin gelişmesi için neler yapılabilir konusundaki birkaç öneriyle sonlandırmak mümkündür:

- Feminizmin nasıl bir mücadele amacına sahip olduğunun açıklanmasıyla işe başlamak gerekir.
- Toplumda kadınlar ve erkeklerle ilgili ortaya var olan stereotip tutumların sonradan öğrenildiğini ve bunların tamamen birer kurgudan ibaret olduğu bilincinin bireylere anlatılması gerekir.
- Cinsiyetler arası benzerlikler yerine farklılıkları öne çıkartan bir kültürün topluma hakim olması için çabalamak, feminist bilincin oluşması için önemli bir imkan doğurabilir. Bu aynı zamanda bireylerin sahip oldukları cinsiyetçi tutumlarıyla yüzleşme imkanı da sağlayabilir.
- Cinsiyetlerle ilgili yaşanan tartışmaların kültürel, politik ve dinsel gibi alanlarla bağlantılı olan çok boyutlu bir tartışma konusu olduğu bilinciyle hareket edilerek

sorunu “*kesişimsellik*” perspektifinde ele almak, feminist bilincin oluşmasında kolaylaştırıcı rol oynayabilir.

- Cinsiyet eşitliği konusunun eğitim sisteminin müfredatında bir politika olarak yer alması ve bu konunun bütün eğitim kademelerinde benimsenmesi, bu bilincin topluma yayılmasında ve kabul edilmesinde önemli sonuçların ortaya çıkmasını sağlayabilir.
- İstenilen toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için erkeklerin de sürecin içinde aktif rol almaları gerekir. Sorunun çözümünde erkeklerin cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkmaları zorunlu olduğu gerektiği gibi aynı zamanda adil ve eşitlikçi bir toplum hayali için kadınlarla birlikte mücadeleye etkin katılmaları da önemlidir.
- Ayrıca cinsiyet eşitsizliği tartışmalarının yarattığı krizin daha sağlıklı bir zeminde ortaya konulmasında bell hooks’un “*feminizm herkes içindir*” düşüncesi ile Sara Ahmed’in “*feminist bir yaşam sürmek*” hedefinin önemli bir çözüm imkanı sağlayacağı öne sürülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynaklar/References

- Alparslan, Kenan, (2022), Cinsiyetçiliğin Modern Tezahürleri, M. Fatih İşık (Ed), Toplumsal Cinsiyete Farklı Yaklaşımlar Kitabının İçinde, DBY Yayınları, 101-120, İstanbul.
- Alptekin, Duygu, (2014), “*Çelişik Duygularında Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Sorgusu: Üniversite Gençliğinin Cinsiyet Algısına Dair Bir Araştırma*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı, 32: 203-211.
- Ayan, Sezer, (2014), “*Cinsiyetçilik: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik*”, Cumhuriyet Tıp Dergisi, 2014; 36: 147-156.
- Butler, Judith, (2018), Cinsiyet Belası (Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi), (Çev. Başak Ertür), Metis Yayınları, İstanbul.
- Clance, Pauline Rose, Imes, Suzanne, (1978), *The Imposter Phenomenon in High Achieving Women: Dynamics and Therapeutic Intervention*, Psychotherapy Theory, Research and Practice, Volume 15 (3), pp. 241- 248.
- Danış, M. Zafer ve Diğerleri, (2020), “*Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Algısına Yönelik Bir Araştırma*”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 10, Sayı 20, Nisan 2020, 138-151.

- Doğan, İlknur, (2014), *Kadın Çalışanlarda Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, Sümeyye, (2020), *Kadın Yöneticilerin Örgütsel Psikolojik Sermaye Düzeyleri ve Cam Tavan Algılarının Liderlik Tarzları Bağlamında İncelenmesi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Glick, Peter, Fiske, Susan Tufts (1997). Hostile And Benevolent Sexism: Measuring Ambivalent Sexist Attitudes Toward Women, *Psychology of Women Quarterly*, 21: 119-135.
- Kandiyoti, Deniz, (2019), *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, (Çev. Aksu Bora- Feyziye Sayılan- Şirin Tekeli- Hüseyin Tapınc- Ferhunde Özbay), Metis Yayınları, İstanbul.
- Karaman, Merve, (2020), *Imposter Phenomenon and Perceived Parental Psychological Control: Mediating role of Narcissism and Perfectionism*, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Montañés, P., Lemus, S. D., Moya, M., Bohner, G. ve Megías, J. L. (2013). How Attractive Are Sexist Intimates To Adolescents? The Influence Of Sexist Beliefs And Relationship Experience. *Psychology Of Women Quarterly*, 37(4), 494-506.
- Örücü, Edip ve Diğ., (2007), *Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği*, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, 117-135.
- Özdemir, Gamze, (2015), *Başarılarımın Sahibi Ben Değilim: Sosyal Kimlik, Sosyal Baskınlık ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramları Perspektifinden Sahtekâr Fenomeni*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Sakallı, Nuray, (2002), “*Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 17: 47-58.
- Sakallı, Nuray, (2003), “*Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı*”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 6: 1-20.
- Sakallı, Nuray, Rumeli, Yağmur ve Şahin, Merve Nur, (2022), “*Erkeklerin Cinsiyetçiliğe Tepkileri: Meşrulaştırma, Kendini Suskunlaştırma, Yüzleşme ve Kolektif Hareket*”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, 10(23), 105-130.
- Utma, Seçil, (2019), *Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu*, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1,44-58.
- Wirth, Linda, (2001), *Breaking Through The Glass Ceiling: Women in Management*, International Labour Office, Geneva.
- Yağmurcu, Yağmur, (2015), *Nesneleştirme Kuramı, Sistemi Meşrulaştırma Kuramı ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Perspektiflerinden Kendini Nesneleştirmenin İncelenmesi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.